УДК 351:332.12
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2026.5/10

Кліваденко Р. Л.
https://orcid.org/0009-0009-9733-8377
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто економічні механізми управління ризиками у системі безпеки життєдіяльності населення з акцентом на страхуванні, додатковому фінансуванні та превентивному використанні ресурсів. Визначено взаємозв'язок між оцінюванням і розподілом ризику, формуванням страхових фондів, компенсацією збитків та фінансуванням заходів запобігання кризовим ситуаціям. Обґрунтовано необхідність поєднання бюджетних і позабюджетних джерел з прозорими процедурами контролю. Показано, що фінансове забезпечення має охоплювати не лише реагування на наслідки небезпечних подій, а й моніторинг, прогнозування та зменшення вразливості соціальної інфраструктури. Окрему увагу приділено ролі держави у формуванні нормативних умов страхування та узгодженні інтересів учасників системи. Розкрито організаційні передумови адресного спрямування додаткових фінансових надходжень і визначено напрями підвищення результативності економічних інструментів регіональної безпеки. Запропоновано розглядати ефективність механізму через скорочення очікуваних втрат, своєчасність відновлення та обґрунтованість розподілу фінансової відповідальності. Висновки сформовано на основі положень дисертаційного дослідження автора без залучення непідтверджених емпіричних даних.

Ключові слова: *державне регулювання, безпека життєдіяльності населення, економічний механізм, страхування ризиків, фінансове забезпечення, кризові ситуації.*

Постановка проблеми. Підвищення стійкості системи безпеки життєдіяльності населення потребує узгодження організаційних заходів із фінансовими можливостями держави, регіонів та інших учасників. За масштабних кризових ситуацій потреба в коштах на відновлення може перевищувати доступні резерви. Тому економічні інструменти доцільно оцінювати не лише за здатністю компенсувати втрати, але й за їхнім впливом на попередження небезпечних подій [5, 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи безпеки людини та охорони праці висвітлено у працях Д. В. Зеркалова [1], Т. Є. Стиценка та співавторів [2], О. А. Яковлєва [3]. Нормативне регулювання страхування та цивільного захисту визначають відповідні законодавчі акти України [4, 5]. Фінансові аспекти державного реагування на ризики необхідно розглядати з урахуванням бюджетного законодавства [6], а міжнародні підходи до профілактики та фінансування ризиків відображено в Сендайській рамковій програмі [7]. та матеріалах Світового банку [8].

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування економічних механізмів управління ризиками в системі безпеки життєдіяльності населення на основі положень дисертаційного дослідження щодо страхування ризиків, залучення додаткових ресурсів і фінансування превентивних заходів.

Виклад основного матеріалу. Економічна складова державного регулювання безпеки населення охоплює декілька взаємопов'язаних процесів: оцінювання потенційних втрат, визначення джерел їх покриття, створення фінансових резервів та фінансування заходів, що зменшують імовірність і тяжкість кризових ситуацій. У дисертаційному дослідженні окремо виділено страхування ризиків, позабюджетне фінансування та додаткове фінансове забезпечення як напрями розвитку відповідних інструментів [5, 8].

Дослідження показують, що система страхування ризиків стає дієвим економічним інструментом підвищення безпеки регіонів за великомасштабних кризових ситуацій. Фінансовий механізм системи забезпечення безпеки життєдіяльності

© Кліваденко Р. Л., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

включає правові, організаційні, технологічні інструменти економічного регулювання рівня безпеки населення на основі системи страхування ризиків [4; 8].

Слід зазначити, що страхування ризиків здатне не лише відшкодувати збитки при настанні страхового випадку, а й мінімізувати наслідки шляхом проведення комплексу профілактичних заходів. Страхування визначає економічні відносини, внаслідок яких створюються спеціальні грошові фонди із внесків фізичних та юридичних осіб. Фонди використовуються для відшкодування збитків від несприятливих подій, а також для виплат в інших обумовлених умовами страхування випадках [4; 8].

Соціально-економічна ефективність страхового механізму полягає в оцінці, зниженні та розподілі ризику (і пов'язаних з ним загроз безпеці) в рамках заходів щодо запобігання та зниження збитків, а також у матеріальному відшкодуванні збитків при реалізації ризиків та настанні обумовлених страхових випадків. В даний час збитки від масштабних природних та інших лих у багато разів перевищує можливості світової спільноти з надання гуманітарної допомоги постраждалому населенню, тому дана проблема набуває глобального характеру.

Аналіз організації страхування від стихійних лих у країнах показує, що, зазвичай, передбачається солідарна відповідальність держави й страхових компаній, здійснюється перестрахування ризиків із державною гарантією. У більшості країн передбачається участь держави у відшкодуванні збитків майну громадян та обов'язкове страхування житлової та комерційної нерухомості. Слід зазначити посилення державного регулювання цього важливого економічного інструменту. Дані підходи є доцільними і для України [8].

Найзначнішими є ризики природних катастроф та екстремальних погодних умов. У них найвища ймовірність реалізації (5,8-5,9%) та найбільші очікувані збитки. У зв'язку із цим страхові фонди не завжди можуть забезпечити компенсацію збитків від природних катастроф. У країнах, що розвиваються, в середньому лише 3% збитків від природних катастроф компенсується страховиками, тоді як у розвинутих державах цей показник перевищує 40%. Цей факт наголошує на важливій ролі держави у створенні економічних механізмів компенсації збитків від природних та інших катастроф. Збитки від деяких кризових ситуацій загрожують економікам навіть розвинутих країн.

Світові економічні втрати від природних та техногенних катастроф у першому півріччі 2019 року становили 44 мільярди доларів США, що значно нижчі від середніх економічних втрат першого півріччя за попередні десять років (109 мільярдів).

Із загального обсягу глобальних економічних втрат у першій половині 2019 року 19 мільярдів доларів США було покрито страховкою. Більшість втрат у цей період склали стихійні лиха – 40 мільярдів порівняно з 45 мільярдами в попередньому періоді. Інші 4 мільярди доларів втрат припадають на техногенні катастрофи. Глобальні страхові збитки від стихійного лиха зменшилися до 15 мільярдів з 21 мільярда роком раніше, а страхові збитки від техногенних катастроф знизилися з 5 до 4 мільярдів доларів США. Лише 42% глобальних економічних втрат було застраховано (порівняно з 52% у першій половині 2018 року), оскільки кілька великомасштабних стихійних лих, таких як циклон Ідаї в Південній Африці та Циклон Фані в Індії, сталися в районах з низьким охопленням страхування.

Циклон Ідаї, який спричинив сильні вітри та сильні повені в Мозамбіку, Малаві, Зімбабве та Мадагаскарі, став найбільш смертоносною природною катастрофою в першій половині 2019 року, яка забрала понад 1 000 людських життів. Економічні втрати від нього оцінюються щонайменше 2 мільярди доларів США, з яких лише 7% були компенсовані страховкою.

Такі небезпеки, як грози, зливи та бурхливе танення снігу, викликали в першій половині 2019 року високі втрати у багатьох регіонах світу, включаючи США, Канаду, Європу, Австралію, Китай та Іран. Швейцарське перестрахувальне суспільство оцінює загальні економічні втрати від цих подій у 44 мільярди доларів США, однак із цих збитків було застраховано приблизно 19 мільярдів доларів.

Аналіз зростання глобальних ризиків планетарного масштабу та збільшення збитків від кризових ситуацій дозволив розробити пропозиції щодо формування сучасних фінансових механізмів страхування в Україні в галузі профілактики кризових ситуацій та зниження збитків від них [7; 8].

Впровадити на страховому ринку інституту компетентних організацій, що підвищує ефективність та соціальну відповідальність страхового бізнесу. Одночасно формуються стандарти діяльності та ділової етики у цій галузі. Система страхування ризиків розвивається повільно у зв'язку з невисокою капіталізацією страхової галузі, низькою якістю андеррайтингу ризиків природних катастроф, неконтрольованою географічною диверсифікацією страхових портфелів, слабкістю страхо-

вих і перестрахувальних пулів, малим охопленням страхуванням об'єктів, схильних до руйнувань і ушкоджень. У цих умовах держава має виробляти стратегію взаємодії із страховиками з метою спільного фінансування заходів щодо подолання наслідків природних катастроф та стихійних лих. Державне регулювання має забезпечити впровадження сучасних форм, методів, механізмів об'єднання страхового захисту за допомогою, що надається, вести моніторинг ефективності такого партнерства.

Впровадити нові регламенти обов'язкового страхування відповідальності власників небезпечних об'єктів за заподіяння шкоди внаслідок аварії у рамках підвищення ролі комерційного страхування та страхування цивільної відповідальності юридичних осіб. Виплата страхового відшкодування має здійснюватися постраждалим особам та працівникам «небезпечних» підприємств у разі заподіяння шкоди здоров'ю, порушення умов життєдіяльності людей. Компенсується пошкодження майна внаслідок аварії на потенційно небезпечному об'єкті, у тому числі від природного характеру. Виплата страхового відшкодування постраждалим не змінює підходів до відшкодування збитків, перерозподілу ризиків між бюджетами різних рівнів та страховиками. Виплата фінансової допомоги державою повинна здійснюватися відповідно до прийнятих нормативних актів та рішень незалежно від виплат, що здійснюються страховиками [4].

Організувати розвиток української національної перестрахувальної компанії з метою оптимізації схеми участі держави в управлінні ризиками різного характеру та профілактики кризових ситуацій. Вона має брати участь у захисті інтересів власників житлових приміщень, які уклали з перестрахувальником або страховиком договори страхування на випадок втрати житлового приміщення внаслідок пожеж, повеней та інших стихійних лих. Створена державою ця інституційна структура має страхувати ризики, страхування яких є складним для комерційних організацій. Це пов'язано зі значним досвідом страхування специфічних об'єктів страхування, з необхідністю територіальної диверсифікації ризиків, доцільністю формування однорідного страхового портфеля, з тривалістю накопичення страхових резервів і з низькою прибутковістю страхування у поєднанні з високою соціальною відповідальністю. Важливо також забезпечити взаємодію державних програм із приватними страховиками та підтримку страхових компаній з метою розвитку страхового ринку.

Аналіз показує, що в даний час російська система страхування схильна до ризиків, що є наслідком надмірної монополізації і загрожують її стійкому функціонуванню. Згідно з правилом В. Парето для економічних систем, 20% учасників генерують 80% доходу та 80% учасників – 20% доходу.

Дослідити роботи страхового механізму у системі забезпечення економічної безпеки громадян та суб'єктів господарювання з метою підвищення фінансової активності населення. Важливим моментом стає використання самострахування, взаємного та комерційного страхування, обов'язкового та добровільного страхування.

Удосконалення механізмів страхування житла від природних та техногенних ризиків має бути забезпечене за допомогою якісного управління ризиками з урахуванням регіональних особливостей, підвищення рівня соціального захисту, збільшення зарплат та пенсій, формування стабільної морально-психологічної атмосфери у суспільстві [4; 8].

Обов'язкове страхування складає основі законодавства, а добровільне – з урахуванням укладаються договорів. У окремих випадках страхування є обов'язковим для страхувальника, але добровільним для страховика [4].

Комерційне страхування спеціалізованою страховою організацією має на меті отримання прибутку. Ця форма створення страхового фонду оптимальна для страхування майна від кризових ситуацій. Головною проблемою для страхувальників під час виборів цієї форми є суворо певні переліки ризиків і винятків зі страхового покриття, і навіть можливість завищення розміру страхової премії [4].

Створити умови страхування різних ризиків, які стають одним із найефективніших методів управління заходами щодо профілактики кризових ситуацій. Споживачі страхових послуг набувають гарантії відшкодування потенційних збитків за рахунок перерозподілу обсягу збитків постраждалих серед усіх страхувальників [4; 8].

Крім того, страхування за цим напрямом формує фінансові ринки та сучасні тренди економіки, знижує навантаження на бюджети різних рівнів, завчасно передбачаючи виділення необхідних фінансових коштів на зниження ризиків та скорочення страхових виплат за заподіяну шкоду. У сучасній економіці саме страхування виступає у ролі фінансового стабілізатора, що дозволяє суспільству компенсувати збитки від лих, сприяє більш ефективному функціонуванню всієї еко-

номіки, знижуючи ймовірні ризики катаклізмів. Окрім зацікавленості у зниженні ризиків економічними методами страхові компанії формують умови для випереджального впровадження профілактичних та запобіжних заходів, що ґрунтуються на інноваційних технологіях управління ризиками. Аналіз показує, що великі страхові компанії мають за рахунок прибутку здійснювати профілактичні заходи, стимулювати власників об'єктів економіки до їх проведення, підтримувати відповідні проекти у регіонах, спрямовані на розвиток безпеки населення [8].

І тут інструменти страхування ризиків дозволяють як сформувати капітал відшкодування збитків від усіх видів лих, а й спрямувати їх у превентивні заходи щодо запобігання лих. Проте практика показує, що не завжди місцева влада вчасно вживає необхідних заходів. Та й негативні процеси, що відбуваються нині в економічній сфері, вимагають переходу від практики безоплатної ліквідації збитків із бюджету держави до завчасного планування та страхування видатків. Розвиток сучасної спеціальної інфраструктури страхування ризиків призведе до мінімізації витрат федерального та регіонального бюджетів, дасть можливість спрямувати ресурси на розробку та впровадження інноваційних технологій системи населення.Вимогою часу стає формування дієвих механізмів реалізації вимог прийнятих нормативних правових документів з урахуванням особливостей регіонів.

Забезпечити подальший розвиток системи економічних заходів щодо компенсації збитків від природних катастроф на основі ухвалення закону про страхування житла.

Одним із найбільш значущих ризиків для кожної людини є часткова або повна втрата житла через пожежу, затоплення, протиправні дії третіх осіб. Закон має передбачає розробку регіональних програм страхування, які мають забезпечувати єдині умови страхування у кожному регіоні. Закон має гарантувати відшкодування повної вартості втраченого майна [4; 5].

На основі досліджень реалізації основних напрямів діяльності страхової галузі підготовлено пропозиції щодо впровадження першочергових завдань страхування життя, здоров'я та майна громадян від кризових ситуацій: [5].

– удосконалювати страхове та житлове законодавства, розробити та нормувати основні інструменти страхування кризових ситуацій у регіонах країни;

– створити ефективні механізми врегулювання спорів між страховиками та страхувальниками, забезпечивши юридичний захист постраждалих за умов кризових ситуацій;

– сформувати методологію розрахунків страхових тарифів з урахуванням особливостей регіонів та муніципалітетів країни та прогнозу можливих ризиків;

– регламентувати використання інформаційної бази даних для оцінки ризиків, визначення ступеня збитків та аналізу ринку страхування житла та інших соціальних об'єктів;

У ході цієї роботи необхідно здійснювати постійний страховий моніторинг та прогнозування нових викликів, небезпек, погроз, проведення заходів щодо стимулювання громадян до страхування житла за новим законом шляхом надання пільг з податку на майно фізичних осіб для громадян, які уклали договір страхування житлового приміщення. Для мешканців багатоквартирних будинків плануються пільги щодо сплати внесків на капітальний ремонт. Крім того, доцільно забезпечити участь страховика у повному відшкодуванні збитків у межах від 20 до 95%, а решта має бути зоною відповідальності бюджетів різних рівнів [7].

При повній втраті житла страхова компанія компенсує частину його вартості (в діапазоні 0,3-0,5 мільйона рублів), а бюджет виплатить вартість, що залишилася. Інші страхові випадки компенсуються в ціновому діапазоні 30 – 95% вартості збитку, залишок оплачується рахунок коштів регіонального бюджету. У такий спосіб не лише досягається часткове зниження фінансового навантаження на бюджет, а й фіксується на досить низькому рівні вартість страховки. Закон зобов'язує виплатити компенсацію у разі втрати майна протягом двадцяти діб після офіційно оголошеного режиму надзвичайної ситуації.

У свою чергу регіональним керівникам необхідно своєчасно приймати рішення щодо запровадження режиму надзвичайних ситуацій, особливих протипожежних режимів, надавати практичну допомогу громадянам щодо відновлення документів, отримання страхових виплат, оцінки збитків та вирішення інших проблемних питань. З метою підвищення ефективності регіональної системи безпеки розроблено рекомендації щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку страхування природно-техногенних та інших ризиків у регіонах:

– вивчити та впровадити позитивний зарубіжний досвід страхування ризиків, виявити проблемні галузі страхування та визначити шляхи розвитку системи страхування ризиків у регіонах країни;

– скоротити терміни виплати компенсацій постраждалим фізичним та юридичним осо-

бам, постійно інформувати громадян про отримання та розподіл гуманітарної допомоги, про організацію виплат компенсацій та відновлення інфраструктури;

– розробити та організувати реалізацію концептуальних підходів вогневого страхування та цільових програм протипожежного страхування із внесенням змін до законів;

– створити сучасні механізми обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників потенційно небезпечних об'єктів, повсюдно запровадити страхування від ядерних та радіаційних аварій на потенційно небезпечних об'єктах; [5].

– забезпечити повний страховий захист громадян, які постійно проживають у потенційно небезпечних районах на основі затверджених нормативів;

Виконання цих заходів дозволить організувати державне регулювання в галузі страхування житла, оцінити ринки та ризики страхування у всіх регіонах країни, визначити середньострокову перспективу розвитку страхування житла від стихійних лих та пожеж на всій території України.

Додатково необхідно вирішити проблеми обов'язкового страхування цивільної відповідальності транспортних компаній-перевізників (у тому числі і небезпечних вантажів), включаючи цивільну відповідальність за заподіяння шкоди життю, здоров'ю, майну пасажирів та порядок відшкодування шкоди, особливо у разі тяжких дорожньо-транспортних пригод. Як зазначено, останнім часом зросла актуальність страхування туристичної діяльності, зокрема, запровадження механізмів державного регулювання у сфері зростання можливостей індустрії та соціальної інфраструктури внутрішнього туризму. Аналіз кризових ситуацій у великих українських та зарубіжних туроператорів показує необхідність подальшого розвитку страхового захисту інтересів громадян у цій сфері [4; 5].

При виникненні великомасштабних лих доцільно регламентувати механізми перестрахування ризиків при катаклізмах транскордонного характеру. Проведення подібної роботи можливе в рамках створення системи довгострокового прогнозування співвідношення ймовірних збитків з інтегральними страховими внесками на конкретній території та необхідними витратами на попередження небезпек та загроз різного характеру. Загалом страхування є дієвим економічним інструментом підвищення безпеки життєдіяльності населення. Економічна сутність страхування у цій сфері полягає у відшкодуванні збитків від лих за рахунок внесків зацікавлених сторін, базується на імовірнісному характері можливих масштабів катаклізмів та відшкодуванні збитків постраждалим особам. Система страхування ризиків має постійно розвиватися з урахуванням тенденцій різних небезпек та загроз, а також можливостей регіонів країни [8].

Актуальним стає вдосконалення правових засад діяльності систем забезпечення безпеки та виявлення проблем протипожежного страхування. Необхідно внести протипожежні вимоги до нормативних правових актів та технічних регламентів з питань забезпечення безпеки населення, безпечної експлуатації та захищеності критично важливих та потенційно небезпечних об'єктів з урахуванням загроз масштабних природних та техногенних пожеж. Нарощування потенціалу страхового захисту від пожеж прискорить вирішення проблемних питань безпеки малого та середнього бізнесу та забезпечить зростання економіки у регіонах [5].

Видається необхідним розробити у сфері безпеки життєдіяльності населення стратегію розвитку страхової діяльності України на довгострокову перспективу. У рамках цієї роботи здійснити стратегічне планування заходів у рамках довгострокових програм соціально-економічного розвитку регіонів [4; 5].

Одночасно доцільно створити пул страхових компаній, які найбільш підготовлені до роботи у сфері страхового захисту від великомасштабних кризових ситуацій. Дані компанії повинні взяти участь у плануванні розвитку територій, у тому числі у встановленні зон розміщення об'єктів державного, регіонального, місцевого значення з урахуванням ризиків, вимог безпеки територій та інженерно-технічних заходів цивільного захисту [8].

З метою формування ефективної моделі страхового ринку є необхідним створити і постійно розвивати єдину базу даних чинних договорів страхування майна громадян та юридичних осіб від ризиків кризових ситуацій різного характеру. Доопрацювати єдиний державний реєстр нерухомості на основі карти територій, схильних до ризиків виникнення катастроф. З метою спрощення процедур оцінки втраченого майна та прискорення виплати компенсацій необхідно розробити та затвердити єдиний перелік типових документів для отримання допомоги у зонах кризових ситуацій. Потрібно здійснити додаткові у міру підвищення зацікавленості суб'єктів страхової справи, громадян та юридичних осіб у ширшому використанні

механізмів добровільного страхування, забезпечити доступність та комфортність страхування для громадян, включаючи малозабезпечених, які проживають на територіях підвищеного страхового ризику [4].

З метою нарощування економічного потенціалу розвитку системи безпеки життєдіяльності населення наголошу на необхідності обґрунтування додаткового фінансового забезпечення з використанням різних інструментів [6].

Організувати застосування фінансових інструментів у системі забезпечення безпеки життєдіяльності населення у кризових ситуаціях, формування дієвого економічного механізму розвитку безпеки економіки регіонів [6].

Необхідність розробки системи додаткового фінансового забезпечення заходів визначається тим, що економічна ситуація в Україні на сучасному етапі не дозволяє належним чином забезпечувати фінансування заходів за рахунок бюджетних коштів різного рівня. Тому в умовах жорстких лімітів виділених бюджетних коштів та необхідності скорочення поточних витрат відбуваються зміни у правовому режимі використання додаткових фінансових коштів [6].

Аналіз показує, що кошти з державного бюджету, регіональних бюджетів виділяються цільовим призначенням лише у ліквідацію великомасштабних надзвичайних ситуацій, пожеж та інших лих. Заходи щодо профілактики, попередження аварій, катастроф, пожеж та стихійних лих фінансуються в обмеженому обсязі за залишковим принципом. Це вимагає вироблення нових підходів до формування системи додаткового фінансового забезпечення профілактики та попередження виникнення небезпечних факторів та загроз [6].

Додаткове фінансове забезпечення має включати власні кошти організацій, позикові та залучені кошти, кошти позабюджетних фондів, кошти індивідуальних забудовників, іноземні інвестиції та інші джерела відповідно до вимог нормативних правових документів. У цьому необхідно: [6; 8].

Здійснити нормування додаткових фінансових доходів на базі економічних, соціальних та правових категорій та розробити механізми консолідації фінансових ресурсів. Дослідження показують, що додаткове фінансове забезпечення, надходження доходів від самостійної діяльності мають великі перспективи.

Створити умови для покращення фінансового забезпечення заходів щодо профілактики кризових ситуацій, використовуючи заходи для вдосконалення страхування, та визначити нові джерела фінансування. Очевидно, що поряд із використанням кошторисно-бюджетного фінансування можна говорити про залучення різних джерел у вигляді зароблених доходів [6].

Як свідчить світова практика, найбільш ефективним методом додаткового фінансового забезпечення безпеки життєдіяльності населення є формування спеціальних позабюджетних фондів. Отримані додаткові фінансові кошти насамперед необхідно спрямовувати на реалізацію першочергових заходів щодо зниження ризику та пом'якшення наслідків лих на території регіонів [6; 8].

Аналіз застосування сучасних економічних методів дозволив обґрунтувати пропозиції щодо реалізації першочергових заходів щодо підвищення дієвості адресного додаткового фінансування:

Зменшення шкоди соціальним інфраструктурним об'єктам, освітнім та медичним закладам та об'єктам з цілодобовим перебуванням людей.

Важливим аспектом цієї роботи є дотримання вимог бюджетного законодавства та нормативних документів. Виконання цих заходів дозволить підвищити значущість формування додаткових джерел фінансування. Одночасно буде забезпечено ефективність використання фінансових ресурсів на основі дієвого контролю та відкритості перед суспільством [6].

Здійснити заходи щодо посилення додаткового фінансового забезпечення за рахунок цільових внесків підприємств, власних та пільгових кредитних коштів для проведення превентивних заходів щодо зниження ризиків та запобігання лихам. Зазначу, що був позитивний досвід функціонування таких фондів, які вирішували широке коло практичних завдань [6].

Одним із варіантів наповнення системи додаткового фінансового забезпечення можуть бути операції з цінними паперами, товарами, послугами з боку благодійних організацій та приватних спонсорів. Отримані матеріальні цінності доцільно здати в оренду, лізинг, використовувати як предмет застави на фінансовому, фондовому ринках, а отримані від продажу гроші спрямовувати на рахунки позабюджетної діяльності. Тимчасово вільні кошти мають спрямовуватись на фінансовий ринок з метою отримання додаткового доходу. Отримані кошти використовуються для вирішення статутних завдань, у тому числі для фінансування заходів щодо профілактики, запобігання лих та зниження ризиків, а також вкладаються в різні проекти для отримання додаткового доходу.

З цією метою необхідно визначити роль додаткових джерел, оцінити ефективність підприємницької та іншої діяльності, яка приносить дохід. Необхідно приділити увагу показникам рентабельності, структурі фінансового результату, аналізу виконання планових показників, динаміці та структурі позабюджетних надходжень у сфері безпеки. Питання фінансування діяльності та збереження фінансової стійкості економічного суб'єкта є актуальними, їх вирішення належить до компетенції засновників, власників, органів антикризового управління та менеджменту.

Можливості конкретного економічного суб'єкта, зазвичай, завжди обмежені. Для комерційних організацій таким обмеженням є погіршення власних економічних показників: зниження доходів, збитковість діяльності, незадовільні значення коефіцієнтів ліквідності, фінансова залежність. Для розвитку системи додаткового фінансового забезпечення доцільно створення груп експертів, аналітиків, консультантів із залученням профільних науковців та спеціалістів. Цей вид діяльності може фінансуватися відповідно до закону про благодійність [6].

Посилити що у організації системи додаткового фінансового забезпечення регіонів. Вони можуть залучати цільові відрахування від прибутку підприємств, зацікавлених у реалізації профілактичних, запобіжних заходів на територіях, а також кошти комерційних банків та громадських організацій. Із залученням додаткових коштів можуть фінансуватись розробка концепцій та механізмів ринкового регулювання безпеки населення та територій, компенсації збитків малим та середнім підприємствам, індивідуальним підприємцям, самозайнятим громадянам.

Для формування системи додаткового фінансового забезпечення безпеки життєдіяльності населення необхідно використати доходи від реалізації та володіння цінними паперами. Зростає значущість добровільних пожертвувань від російських та іноземних юридичних, благодійних відрахувань від державних, громадських та інших організацій. Ці форми додаткової підтримки були потрібні і при великих лих на території країни [6].

Результати дослідження можливих джерел додаткового фінансового забезпечення дозволили розробити рекомендації щодо формування ресурсів за рахунок надання різноманітних платних послуг, комерційного використання техніки та інструменту, підготовки спеціальних навчальних передач на каналах телебачення та радіо, видання літератури та наочної агітації, підготовки експертних висновків та інших джерел фінансування.

Аналіз традиційних та запропонованих додаткових фінансових джерел доводить необхідність розробки типової концепції організації системи додаткового фінансового забезпечення для всіх регіонів та великих промислових центрів. Практична реалізація запропонованої концепції суттєво збільшить обсяги додаткового фінансового забезпечення, дозволить виконувати заходи щодо профілактики та попередження лих, а також зменшення ризиків [6].

Організувати створення спеціалізованого фонду цивільного захисту населення. Цей фонд повинен забезпечити концентрацію коштів на державному та регіональному рівнях з метою фінансування проектів, спрямованих на підвищення рівня безпеки життєдіяльності населення, впровадження інноваційних технологій, адресну додаткову допомогу багатодітним сім'ям, одиноким людям похилого віку та інші соціально значущі завдання в зонах лих. Управління фондом може здійснювати адміністративний апарат, що має конкретні права та обов'язки, обумовлені статутом [5; 6].

Можливе поповнення зазначеного фонду через систему пожертв фізичних та юридичних осіб з оптимізацією відповідних податків, які враховують суми пожертвування. Для формування системи пожертв від фізичних осіб можливі різноманітні форми фінансового заохочення. Як джерела доходів системи додаткового фінансового забезпечення також доцільно використовувати фінансовий ринок, фондовий ринок, доходи від будівництва та реалізації комерційних об'єктів на площах, що звільняються після виведення промислових об'єктів із зон підвищеного ризику та житлових мікрорайонів, видання навчальної літератури, навчальних технологій [6].

Важливим моментом поширення методів розвитку фінансових механізмів системи безпеки життєдіяльності населення кризових ситуаціях стають формування позабюджетних джерел фінансування на державному та регіональному рівнях та організаціях. Додаткові фінансові кошти повинні враховуватись органами виконавчої влади регіонів та мати сувору цільову спрямованість на профілактику кризових ситуацій. Додаткове фінансове забезпечення здійснюється з обчисленням, сплатою та стягненням податків у рамках норм та положень законодавства [6, 8].

Таким чином, з метою підвищення ефективності розвитку безпеки життєдіяльності населення доцільним є формування сучасної системи стра-

хування ризиків, розвиток додаткового фінансового забезпечення, а також активне залучення для цих цілей економічного механізму та фінансових ресурсів позабюджетних джерел. Економічні механізми повинні стимулювати додаткове фінансування забезпечення безпеки життєдіяльності населення, постійно вдосконалюватись та відповідати поточним та перспективним завданням у даній сфері. Розроблені пропозиції щодо збільшення можливостей фінансових механізмів та інших інструментів є необхідним направити на формування заходів щодо запобігання кризовим ситуаціям та відновленню функціонування економічного забезпечення в зонах лих [7; 8].

Висновки. Економічне забезпечення безпеки життєдіяльності населення доцільно формувати як систему взаємодоповнювальних механізмів, у якій страхування розподіляє фінансові наслідки ризику, бюджетні ресурси забезпечують виконання публічних зобов'язань, а додаткові надходження розширюють можливості профілактики та відновлення. Важливими умовами результативності є обґрунтоване визначення пріоритетів, прозорість використання коштів та контроль досягнутих результатів. Подальшого опрацювання потребують критерії оцінювання економічного ефекту превентивних заходів на регіональному рівні.

Список літератури:

1. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: монографія. Київ: Основа, 2015. 934 с. URL: https://repositary.knuba.edu.ua/bitstreams/938d154a-6548-4c28-88ab-b91a66268dec/download

2. Стиценко Т. Є., Пронюк Г. В., Сердюк Н. М., Хондак І. І. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. Харків: ХНУРЕ, 2018. 336 с. ISBN 978-966-659-246-3. URL: https://duikt.edu.ua/ua/lib/87/category/2619/view/1501

3. Яковлєв О. А. Принципи державної політики в галузі охорони праці: погляд правника. *Право та інновації.* 2017. № 3 (19). С. 75–80. URL: https://openarchive.nure.ua/entities/publication/cc796fc5-975d-463e-9be1-82d94fe6a878

1. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: монографія. Київ: Основа, 2015. 934 с. URL: https://repositary.knuba.edu.ua/bitstreams/938d154a-6548-4c28-88ab-b91a66268dec/download

2. Стиценко Т. Є., Пронюк Г. В., Сердюк Н. М., Хондак І. І. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. Харків: ХНУРЕ, 2018. 336 с. ISBN 978-966-659-246-3. URL: https://duikt.edu.ua/ua/lib

3. Яковлєв О. А. Принципи державної політики в галузі охорони праці: погляд правника. *Право та інновації*. 2017. № 3 (19). С. 75–80. URL: https://openarchive.nure.ua/entities/publication/cc79

4. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20

5. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17

6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

7. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. 2015. URL: https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030-0

8. World Bank. Disaster Risk Financing and Insurance (DRFI) Program. URL: https://www.worldbank.org/en/programs/disaster-risk-financing-and-insurance-program

Klivadenko R. L. ECONOMIC MECHANISMS OF RISK STATE MANAGEMENT IN THE POPULATION LIFE SAFETY SYSTEM

The article examines economic mechanisms of risk management in the population life safety system, focusing on insurance, supplementary financing and preventive allocation of resources. It discusses the links between risk assessment, insurance funds, loss compensation and measures to prevent emergencies. The analysis emphasizes coordination of public and non-budgetary funding, transparency of resource allocation, and the role of state regulation in risk sharing. Particular attention is paid to regional financial instruments, the protection of social infrastructure, and the need to evaluate preventive measures through their contribution to reducing expected losses and improving recovery. The conclusions are based on the author's dissertation research and do not introduce unverified empirical findings.

Keywords: *state regulation, population life safety, economic mechanisms, risk insurance, financial support, crisis situations.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026